

Ю. М. Родіонова*

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ З ВИРОБНИЦТВА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Підґрунтям сучасної конкурентоспроможності країн, господарюючих суб'єктів, їх продукції та послуг є інновації — техніко-технологічні, організаційні, структурні, інституціональні, що створює конкурентні переваги і дозволяє країнам, які ними володіють, посідати гідне місце в суспільно-цивілізаційному розвитку¹. Внесок науково-технічного прогресу у приріст ВВП у найбільш розвинених країнах складає за різними оцінками, від 75 до 100 %. Інноваційний розвиток притаманний і таким галузям, які не належать до наукомістких, зокрема молокопереробної промисловості.

Аспекти впровадження у виробництво новітніх технологій — одного із основних факторів набуття переваг у міжнародній конкуренції — досліджено як іноземними, так і вітчизняними вченими-економістами: Ю. Пахомовим, В. Александровою, Т. Щербиною, Б. Гунським, Д. Лук'яненком, В. Сіденком, В. Новицьким, Й. Шумпетером, М. Фрідменом, М. Портером. Однак питання досягнення конкурентних переваг на основі нововведень українськими підприємствами-виробниками молочної продукції практично не досліджується. Тому метою нашого дослідження є визначення сутності інноваційних переваг підприємства, особливостей їх досягнення молокопереробними підприємствами України.

Інноваційні конкурентні переваги формуються шляхом своєчасної реалізації у виробництві результатів НДДКР, що дозволяють прискорено оновлювати номенклатуру і асортимент продукції і за рахунок цього збільшувати споживний ефект, пов'язаний з якісними параметрами продукції². Основна умова забезпечення конкурентних переваг підприємством — постійна модернізація виробництва та інших видів діяльності³.

У харчовій промисловості⁴ технологічні інновації — це діяльність підприємства, пов'язана з розробленням та впровадженням як технологічно нових? так і значно технологічно вдосконалених продуктів (продуктові інновації) та процесів (процесові інновації). До технологічних інновацій не належать: продукти, модифіковані незначно (наприклад, з використанням нових смакових добавок до продукції старого асортименту); освоєння підприємством продукції, нової для нього, але вже відомої на ринку збуту, а до процесових інновацій — придбання машин і устаткування традиційних моделей і типів або навіть заміна застарілих машин на новіші модифікації, але тієї ж самої моделі. Інноваційною вважається тільки продукція, що була заново впроваджена, зазнала істотних технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років⁵.

© Родіонова Ю. М., 2007

* аспірант Київського національного торговельно-економічного університету

¹ Яковець Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. Международный институт П. Сорокина — Н. Кондратьева. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. — С. 12-19.

² Емельянов С. В. Американский опыт повышения национальной конкурентоспособности // Актуальні проблеми економіки. — 2005. — № 1. — С. 20.

³ Шандова Н. В. Ключові елементи системи забезпечення конкурентних переваг підприємств // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 11. — С. 51.

⁴ у державній статистиці підсекція DA обробної промисловості іменується "харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів" і охоплює два розділи: харчова (включає 9 видів економічної діяльності, в тому числі виробництво молочних продуктів та морозива) і тютюнова промисловість. У статті всю підсекцію DA називатимемо — "харчова промисловість".

⁵ Крисанов Д. Інноваційний фактор розвитку Харчової промисловості України // Економіка України. — 2007. — № 4.

Впровадження технологічних інновацій у харчовій промисловості стало пріоритетним завданням. Від його вирішення залежать конкурентоспроможність вітчизняних продовольчих товарів на світовому і національному продовольчих ринках, міжнародне визнання та підтримання на перспективу іміджу країни як надійного експортера якісних і безпечних харчових продуктів, успішне проходження нашої держави на шляху до СОТ та інтеграції з ЄС.

Останніми роками українська харчова промисловість із виходом вітчизняної економіки з стану рецесії демонструє стабільні темпи виробництва. Якщо в 1998 р. (порівняно з 1990 р.) обсяги випуску харчової продукції становили лише 38 %, то їх подвоєння настало через 5 років, а досягнення показника базового періоду практично відбулося в 2005 р.

Вихід з рецесії в результаті трансформаційних процесів у харчовій промисловості зумовив. Це пояснюється неоднаковою стійкістю підприємств до руйнівних процесів, які відбувались упродовж всіх 90-х років, а також різними темпами гальмування й подолання їх інерційності на початку ХХІ ст. Зокрема скорочення виробництва продукції сільського господарства наприкінці 90-х років призвело до значного зменшення порівняно з базовим роком обсягів випуску харчових продуктів. Так, виробництво продукції незбираного молока скоротилось у 9,3 рази. Зменшенню обсягів випуску харчової продукції передували зниження завантаження виробництва, його зупинка, тривале простоювання, нерідко і фізична ліквідація.

Поштовхом до відновлення виробництва на початку поточного століття стали зростання власних доходів населення, підвищення його купівельної спроможності, розширення попиту на продовольчі товари, посилення вимог споживачів до якості та безпеки харчових продуктів.

На зрушення у вартісній структурі виробництва харчових продуктів значною мірою вплинули: різношвидкісне підвищення відпускних цін на різні види продукції; постійне оновлення асортименту продовольчих товарів, яке супроводжувалося “вимиванням” дешевих продуктів та їх заміною на більш якісні та за підвищеною ціною; збільшення обсягів експорту вітчизняної продукції, особливо тими підприємствами, що використовують сучасні технології виробництва, впровадили системи управління якістю та сертифікували їх у міжнародних центрах сертифікації; розширення випуску інноваційної продукції та кількості підприємств, які отримали статус “інноваційних” або наближаються до цього, тощо.

Статистика інновацій в Україні, починаючи з 1994 р, розвивається як у методологічному так і практичному аспекті. Перший етап становлення здебільшого був спробою, етапом адаптації підприємств до нових понять і показників, до нового напрямку статистичних досліджень. Другий етап являє собою основні перетворення, що включають характеристики розвитку і стратегію інноваційної діяльності, механізми відслідковування новітніх науково-технологічних досягнень і технологічного обміну, подолання перешкод на шляху інновацій і результатів інноваційної діяльності.

Із затвердженням статистичної форми № 1-інновація “Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства” від 9.10.2003 р. всі промислові підприємства усіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання розпочали звітувати про результати своєї інноваційної діяльності перед державними органами статистики щорічно не пізніше 15 лютого наступного року після закінчення фактичного. Відзначимо, що цей варіант статистичної форми враховує як всі без винятку рекомендації, прийняті 22-24 жовтня 1991 р. на 56-й сесії Комітету з науково-технічної політики ОЕСР, так і ліквідовані диспропорції, ініційовані першою редакцією однойменної форми, датовані ще початком 2000 р.

Проте в цій ситуації рівень інноваційної активності економіки України вимірювався за фактом закінчення року, що створило інформаційний вакуум. Тому нововведення, затверджені наказом № 558 від 14 жовтня 2004 р. Держкомстату України втілились у формі статистичної звітності № 2 — пром (інновація) “Звіт про інноваційну активність промислового підприємства”, за якою звітують, починаючи з 1 кварталу 2005 р. промислові підприємства усіх форм власності, які займалися технологічними інноваціями. Крім того, з 2006 р. (наказ Держкомстату № 383 від 28.11.05 р.) підприємства, які зараховані до так званого “малого кола”, що виконують роботи код яких класифікується за КВЕД “С”, “D”, “E”, незалежно від основного виду діяльності, здають квартальну форму статистичної звітності № 1 — інновація “Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства”, що значно розширена порівняно з формою № 2 — пром (інновація) і практично повністю дублює її річний варіант⁶.

Останніми роками спостерігається стала тенденція до скорочення кількості підприємств молокопереробної промисловості, які здійснюють інноваційну діяльність. Якщо в 2001 р. їх налічувалось 508, то в 2005 р. — лише 24 (табл. 1).

Таблиця 1.

Динаміка інноваційно активних підприємств України, що виробляють молоко та молочні продукти, за регіонами

Регіони	Кількість одиниць					
	Виробництво молочних продуктів та морозива					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Україна в цілому	49	508	468	59	46	24
Автономна Республіка Крим	1	16	12	2	0	1
Вінницька	3	27	26	9	4	2
Волинська	2	11	12	3	0	0
Дніпропетровська	3	30	27	3	2	0
Донецька	2	23	17	0	0	0
Житомирська	4	24	22	2	3	2
Закарпатська	1	9	5	0	0	0
Запорізька	1	16	16	1	0	0
Івано-Франківська	1	14	15	1	1	2
Київська	1	25	22	2	3	1
Кіровоградська	0	16	14	0	1	1
Луганська	2	18	21	3	1	0
Львівська	0	23	23	3	1	1
Миколаївська	3	17	16	5	2	1
Одеська	0	21	20	3	4	2
Полтавська	3	23	20	1	1	0
Рівненська	3	20	17	1	2	0
Сумська	5	17	13	1	1	1
Тернопільська	0	23	22	3	6	3
Харківська	3	27	26	4	3	3
Херсонська	0	20	17	3	4	1
Хмельницька	2	28	21	0	0	0
Черкаська	1	21	19	1	1	0
Чернівецька	3	10	13	1	1	0
Чернігівська	4	25	27	4	4	2
м. Київ	0	3	4	2	1	1
м. Севастополь	1	1	1	1	0	0

Джерело: Держкомстат України, Держжарчопром

⁶ Петруха С., Колотуша М. Методологія комплексного аналізу інноваційної активності вітчизняної харчової індустрії // Економіст. — 2007. — № 4. — С. 52.

Досліджуваний період характеризується також згортанням інноваційної діяльності підприємств з виробництва молочної продукції (табл. 2).

Однак, на нашу думку, тенденція до зниження загальної кількості підприємств, які реалізують інноваційну продукцію (відповідно до існуючої форми статистичної звітності), свідчить про її концентрацію в обмеженій групі суб'єктів господарювання, а також про істотне звуження можливостей їх “дрібнокрокового” входження до інноваційної сфери.

До того ж на сьогодні інноваційною діяльністю займаються лише ті молокопереробні підприємства, що знаходяться у приватній власності (табл. 3).

Таблиця 2.
Структура інноваційної діяльності та підприємств молокопереробної промисловості, що займалися нею у 2004-2005 рр.

Рік	Кількість підприємств галузі, що займалися інноваційною діяльністю / % до загальної кількості підприємств галузі	З них (од.):				
		Створювали та впроваджували			Реалізували інноваційну продукцію	Придбали нові технології
		Нові або вдосконалені види продукції	Нові або значно вдосконалені виробничі процеси	Нові засоби механізації виробництва, пов'язані з технологічним і інноваціями		
2004	58/15,5	36	30	15	50	8
2005	47/12,4	29	19	15	45	6

Джерело: Держкомстат України, Держхарчопром

Таблиця 3.
Динаміка інноваційно активних підприємств України, що виробляють молоко та молочні продукти, за формами власності

Форма власності	Кількість одиниць					
	Виробництво молочних продуктів та морозива					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Власність міжнародних організацій	0	4	3	0	0	0
Загальнодержавна власність	1	3	2	0	0	0
колективна власність	46	479	442	58	0	0
комунальна власність	1	6	2	0	0	0
приватна власність	1	16	19	1	46	24

Проте витрати на впровадження інновацій зросли у 2,4 рази (до 56571,7 тис. грн). Якщо взяти до уваги, що основними джерелами інноваційної діяльності слугували власні доходи підприємств і банківські кредити, одержані ними під ці потреби (в сукупності 44-48 % загальної суми коштів у 2000-2005 рр.), то стає зрозумілим, що відбувається “природне” виключення з цього процесу дрібних інвесторів, нездатних впроваджувати сучасні інноваційні проекти (табл. 4). Наприклад, за 2000-2005 рр. за ст. “Придбання нових технологій” кількість підприємств зменшилася в 3,7 рази (табл. 5), загальні витрати у 2004 р. збільшилися в 10,7 рази (до 647,7), а в 2005 р. зменшились до 13,4 тис. грн. (до 10).

За ст. “Придбання машин, обладнання, установок, інших основних фондів і капітальні вкладення, пов’язані з впровадженням інновацій”, витрати зросли в 2,6 рази, кількість підприємств при цьому зменшилась в 2 рази (до 5). За ст. “Маркетинг і реклама” витрати збільшилися у 2,5 рази.

До ст. “Інші витрати” включають витрати, пов’язані з впровадженням технологічних інновацій: оплату послуг типу “інжиніринг”, консультацій запрошених кваліфікованих спеціалістів, робіт і послуг технологічного характеру, відповідних навчання, підготовки та перекваліфікацій персоналу. Витрати зменшилися в 45 разів — до 122,2 тис. грн.

За ст. “Виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва” витрати зменшились у 7,1 рази.

У сукупності зазначені чотири статті витрат “поглинають” понад 99 % загального обсягу витрат на технологічні інновації. І лише дуже незначна частка витрат спрямовується на проведення підприємством власних досліджень і розробок.

Внаслідок згорання або взагалі припинення своєї діяльності більшістю галузевих науково-дослідних інститутів у харчовій промисловості, зокрема на підприємствах, що виробляють молокопродукцію, утворився значний розрив між потребою в оновленні асортименту вироблюваної підприємствами та реальною пропозицією її нових інноваційних видів.

Непрямым підтвердженням цьому є той факт, що вітчизняні інвестори (переважно оптові закупівельно-торговельні організації) втрачають інтерес до розширення інноваційної діяльності підприємств молочної індустрії: їх участь у 2005 р. зменшилася в 3,5 рази (порівняно з 2003 р.). Проте іноземний інвестор у 2005 р. вклав в інноваційну діяльність молокопереробної промисловості 8 698,9 тис. грн. Практично припинилась (за винятком 2005 року) підтримка інноваційної діяльності в молокопереробній промисловості з боку державного та місцевих бюджетів, а також позабюджетних фондів.

Частка кредитних ресурсів у фінансуванні технологічних інновацій в підприємства, що виробляють молокопродукцію, скорочується і на 2005 р. склала 13 357,3 тис. грн.

Основним же джерелом інвестування інноваційної діяльності були й залишаються власні доходи підприємств. Піки істотного зростання надходжень фінансових інвестицій (2002-2003 рр.) тісно корелюють із масштабами збільшення загального обсягу витрат на вказані цілі (табл. 4, 6).

Таким чином, нарощування обсягів власних фінансових ресурсів, які спрямовуються підприємствами, що виробляють молочну продукцію та морозиво, на інноваційну діяльність, при значному скороченні кількості суб’єктів господарювання, що нею займаються, свідчить про істотне зменшення масштабу дрібних нововведень, вони заміщуються реалізацією інноваційних проектів, які забезпечують вагомий позитивні зрушення у зазначеній сфері.

При цьому інтегральним показником є розширення виробництва і збільшення обсягів реалізації інноваційних видів продукції.

Індикатором інноваційної активності підприємств слугує показник, який відображає кількість відвантаженої інноваційної продукції в розрахунку на 1 грн. витрат на впровадження технологічних інновацій. За 2000-2005 рр. підприємствами України, що виробляють молочні продукти та морозиво, в інноваційну діяльність інвестовано майже 304 163 тис. грн, а інноваційної продукції відвантажено — на 42 430 507,4 тис. грн., тобто 139,5 грн. інноваційних харчових продуктів у розрахунку на 1 грн. витрат на інноваційну діяльність (табл. 7).

Таблиця 4.

**Джерела фінансування технологічних інновацій у підприємства
з виробництва молокопродукції та морозива (тис. грн.)**

Джерела фінансування технологічних інновацій	2000		2001		2002		2003		2004		2005	
	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки	Заг. сума	з них витрат на дослід. і розробки
Усього, у тому числі за рахунок коштів:	29115,8	24,2	23099,1	16	88705,1	192,9	83377,2	52,5	23294,7	16	56571,1	0
власних	23586,8	24,2	20157	16	53967,3	192,9	42924,8	52,5	15599,9	16	25306,5	0
державного бюджету	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1200	0
місцевих бюджетів	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
позабюджетних фондів	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
вітчизняних інвесторів	0	0	0	0	0	0	27826,2	0	2573	0	8008,4	0
іноземних інвесторів	1337	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8698,9	0
кредитів	4192	0	2720,9	0	34737,8	0	12626,2	0	1872,6	0	13357,3	0
з них на пільгових умовах	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
інші джерела	0	0	221,2	0	0	0	0	0	3249,2	0	0	0

Джерело: Держкомстат України, Держхарчпром

**Кількість нових технологій (технічних досягнень), придбаних підприємствами,
що виробляють молокопродукцію та морозиво**

Кількість підприємств, одиниць

	2000			2001			2002			2003			2004			2005		
	Усього	у т.ч. за межами України		Усього	у т.ч. за межами України		Усього	у т.ч. за межами України		Усього	у т.ч. за межами України		Усього	у т.ч. за межами України		Усього	у т.ч. за межами України	
		усього	з них у країнах СНД		усього	з них у країнах СНД		усього	з них у країнах СНД		усього	з них у країнах СНД		усього	з них у країнах СНД		усього	з них у країнах СНД
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Усього	37	37	0	59	52	7	114	107	7	41	12	2	16	0	0	10	3	1
у т. ч. за формами придбання: ліцензії на використання об'єктів промислової власності	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Продовження таблиці 5.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
придання прав власності на винаходи, промислові зразки корисні моделі,	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0
ноу-хау, угоди на придання технологій тощо	14	14	0	23	23	0	61	60	1	11	5	0	7	0	0	2	0	0
результати досліджень і розробок	3	3	0	8	8	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0

Закінчення таблиці 5.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
організація технології у складі надалих інвестицій	4	4	0	0	0	0	2	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	0
лізинг	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	6	1	0	0	0	0	0	0
придбання устаткування	01	01	0	41	8	9	35	31	4	21	6	1	3	0	0	5	3	1
інші	5	5	0	41	13	1	11	11	0	6	0	0	3	0	0	1	0	0

Джерело: Держкомстат України, Держхарчпром

Таблиця 6.

**Витрати на технологічні інновації у виробництві
молокопродукції та морозива (тис. грн)**

№пор.		2000	2001	2002	2003	2004	2005
1	Загальна сума витрат, у тому числі за напрямками:	29115,8	23099,1	88705,1	83377,2	23294,7	56571,1
	у тому числі поточні витрати	10740,0	10054,1	12374,6	8378,4	6191,8	4886,4
	капітальні витрати	18375,8	13045,0	76330,5	74998,8	17102,9	51684,7
	витрати на оплату робіт сторонніх організацій	797,5	4931,8	2820,5	5825,3	3362,5	1376,5
1.1	Дослідження та розробки(без амортизації)	24,2	16,0	192,9	52,5	16,0	0
1.2	Придбання нових технологій:	66,3	76,9	236,3	4546,8	647,7	13,4
1.2.1	з них придбання права власності на винаходи, корисні моделі, промислові зв'язки, ліцензії на використання зазначених об'єктів	4,4	1,0	32,8	2,0	0	0
1.2.2	придбання безпатентних ліцензій, ноу-хау, технологій тощо	61,9	75,9	203,5	0	0	0
1.3	Виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, упровадження нових методів їх виробництва	814,5	1134,5	1296,0	387,0	1337,5	114,4
1.4	Придбання машин, обладнання, установок, інших основних фондів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій	21056,9	19682,4	83644,3	73029,6	18321,5	54484,7
1.5	Маркетинг, реклама	1557,1	2057,8	2912,5	5208,0	2763,8	1836,4
1.6	Інші витрати	5596,8	131,5	423,1	153,3	181,2	122,2
2	Із загальної суми витрат за типами інновацій:						
2.1	продуктові інновації	0	0	0	7853,4	10560,2	4095,3
2.2	процесові інновації	0	0	0	75523,8	12734,5	52475,8

Джерело: Держкомстат України, Держхарчпром

Таблиця 7

Обсяг реалізованої інноваційної молочної продукції та молока (тис. грн.)

№ пор	Обсяг	2000р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.
1	Обсяг відвантаженої продукції (робіт, послуг) в діючих цінах підприємств без ПДВ і акцизного збору	404923,4	5752608	5481541	7078105	10245722	13467608
2	Обсяг відвантаженої продукції(робіт, послуг) в оптових цінах підприємств без ПДВ і акцизного збору	3450121	4895193	4744800	93790,4	272445,1	489504,9
	у т. ч. за межі України	99413,4	164015,2	143976,9	972,4	22901,5	64581,6
	з нього у країні СНД	0	0	0	367,1	18527,4	60204,4
	у т. ч. :						
	продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін або заново введена протягом останніх трьох років	98105,8	98169,9	212502,3	60669,4	169404	237528,7
	в т. ч. за межі України	20797,7	9295,2	19248,9	621,8	10487	50970,1
	з нього у країні СНД	0	0	0	16,5	10487	46762,2
	продукція, удосконалена протягом трьох останніх років	90129,7	53148,5	80457,1	18104,3	45693,2	38618,5
	в т.ч. за межі України	7889,1	0	204,7	0	11081,5	21,9
	з нього у країні СНД	0	0	0	0	7387,7	0
	інша інноваційна продукція, уведена протягом останніх років	16018,4	16628,4	13442	15016,7	57347,9	213357,7
	в т.ч. за межі України	0	521	0	350,6	1333	13589,6
	з нього у країні СНД	0	0	0	350,6	652,7	13442,2
3	Продукція, що вироблена на основі діючих ліцензійних договорів(контрактів)	6745,6	19346,1	33808,9	0	141690,4	302658,3
	в т.ч. за межі України	0	639	0	0	0	0
	з нього у країні СНД	0	0	0	0	0	0
	із них продукція, що вироблена на основі діючих ліцензійних договорів(контрактів), укладених із зарубіжними країнами	0	0	0	0	140616,7	171867,3
	в т. ч. за межі України	0	0	0	0	0	0
	з нього у країні СНД	0	0	0	0	0	0

Джерело: Держкомстат України, Держхарчопром

Результативними показниками впровадження технологічних інновацій у виробництво є випуск і відвантаження інноваційної продукції споживачам. Узагальнення статистичних даних за 2000-2005 рр. свідчить, що спадно-підйомний характер цих процесів (тобто чергування збільшення випуску і відвантаження інноваційної продукції зі спадом і поступовим нарощуванням її виробництва) поєднується з істотним скороченням кількості підприємств, які займаються інноваційною діяльністю, та значним підвищенням частки продукції з високим рівнем інноваційності.

Показник "впровадження інноваційної продукції", виробленої підприємствами харчової промисловості, не дозволяє скласти об'єктивне уявлення про її структуру та суб'єктів господарювання, що забезпечили їх випуск і реалізацію споживачам. З метою розширення інформації про реальну ситуацію в цій сфері, інноваційну продукцію, реалізовану в 2005 р., структуровано за видами економічної діяльності⁷ (табл. 8).

Прийнявши за точку відліку показник "не менше як 5 % інноваційної харчової продукції окремого виду економічної діяльності", визначимо, що молочна промисловість має частку 13,8 %, тютюнова — 6,8 %, м'ясна — 5,4 %, олійно-жирова — 5,3.

Таким чином, в той час як виробництво інноваційних харчових продуктів першої необхідності в Україні фактично перебуває у зародковому стані, молочна продукція набуває темпів.

У 2004-2005 рр. за кордоном придбано ліцензії на виробництво молокопродукції, витрати на які залишалися на рівні 1 847 тис. грн. (табл. 9). Частка працівників підприємства в середньообліковій чисельності штатних працівників облікового складу основної діяльності зменшилася з 0,25 % (153 особи) у 2000 р. до 0,02 % (12 осіб) у 2005 р.

Це пояснюється тим, що практично всі молокопереробні підприємства залучають для здійснення науково-дослідних робіт сторонні спеціалізовані організації. Таким чином, простежується тенденція до перманентного збільшення коефіцієнта інноваційної озброєності працівників облікового складу НДПКП (рис. 1).

Ключовими показниками, що з якісного боку характеризують інноваційний розвиток підприємств молокопереробної галузі України, є рівень прогресивності реалізованої інноваційної продукції та коефіцієнт експортоспроможності. Ці показники формують певний ланцюг інноваційної цінності "продукція, що зазнала суттєвих технологічних змін — удосконалена продукція — інша інноваційна продукція — експортоспроможність продукції" (рис. 2).

За даними проведених опитувань серед підприємств-інноваторів на запитання "Чи привела інноваційна діяльність, що здійснювалась підприємством протягом 2003-2005 рр. до заміни знятої з виробництва продукції?" частка підприємств, що відповіли "так", збільшилася з 11,8 % (2003 р.) до 37,5 % (2005 р.).

Проведення інноваційної діяльності дозволило більшості підприємств з виробництва молокопродукції та морозива насамперед збільшити асортимент продукції, зберегти і розширити традиційні ринки збуту, створити нові в Україні та за її межами, забезпечити відповідність якості продукції сучасним стандартам та наростити виробничі потужності.

Останнім часом у молокопереробній галузі відмічено скорочення витрат на заробітну плату, матеріальних та енергетичних витрат, зниження забруднення навколишнього середовища і поліпшення умов праці (табл. 10).

⁷ Крисанов Д. Інноваційний фактор розвитку Харчової промисловості України // Економіка України. — 2007. — № 4.

**Структура підприємств харчової промисловості, що реалізували інноваційну продукцію,
та її обсяги за видами економічної діяльності, 2005 р.⁸**

Вид економічної діяльності	Кількість підприємств (всього)	У тому числі ті, в яких частка інноваційної продукції в загальному обсягу реалізованої промислової продукції становить (%):						Реалізовано інноваційної продукції		
		До 1	1.1-10	10.1-25	25.1-50	50.1-70	70 і більше	всього	В загальному обсягу промислової продукції, реалізованої галуззю	В реалізованій продукції харчової промисловості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів (у цілому)	221	41	93	30	26	7	24	3551889,3	5,9	100
У тому числі:										
1. М'яса промисловість	16	3	9	-	1	1	2	1944060,4	2,5	5,4
2. Промислове виробництво рибної продукції	4	1	3	-	-	-	-	7556,8	1,2	0,2
3. Промислове виробництво овочів і фруктів	8	2	5	-	1	-	-	25910,9	0,2	0,7
4. Виробництво жирів	10	2	2	2	2	-	2	185983,2	5,8	5,3
5. Молочна промисловість	45	10	23	4	6	1	1	489268,7	4,5	13,8
Перероблення зерна	9	-	4	1	1	-	3	49629,6	2,4	1,4
у тому числі:										
Виробництво крупів	7	-	3	1	1	-	2	34624,1	1,8	1,0
Виробництво готових кормів для тварин	2	-	-	1	1	-	-	644,1	0,1	0,02
Виробництво інших харчових продуктів	69	17	31	8	6	2	5	446010,6	3,4	12,6
у тому числі:										
Виробництво хліба та хлібобулочних виробів	36	10	16	5	4	-	1	99980,8	2,5	2,8

⁸ Яковець Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. Международный институт П. Сорокина — Н. Кондратьева. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2004. — С. 12-19.

Закінчення таблиці 8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання	7	1	4	1	1	-	-	159470,8	12,0	4,5
Виробництво цукеру	3	1	1	-	-	-	1	29796,5	1,2	0,8
Виробництво какао, шоколаду	11	1	6	-	1	2	1	102020,7	3,4	2,9
Виробництво напоїв,	55	6	13	14	8	3	11	1910710,1	13,8	53,8
У тому числі:	14	4	2	4	1	2	1	952687,1	22,5	26,8
Виробництво напоїв	7	1	-	-	1	-	5	74192,6	8,6	2,1
дистилляційного етилового спирту із зароджуваних матеріалів-льованих										
Виробництво вин	11	-	3	5	2	-	1	46971,7	2,8	1,3
Виробництво пива	15	1	5	3	2	-	4	746111,3	17,1	21,0
Виробництво мінеральних вод і прохолодних напоїв	8	-	3	2	2	1	-	90747,4	3,7	2,6
Тютюнова промисловість	3	-	3	-	-	-	-	242114,9	4,7	6,8

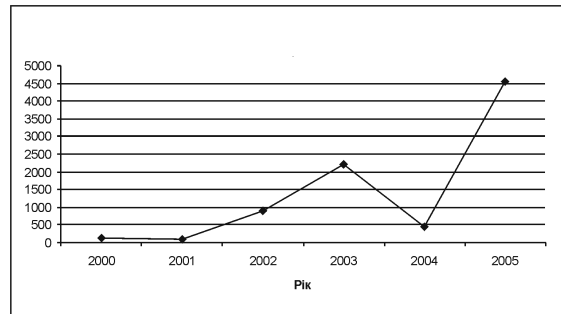

Таблиця 9

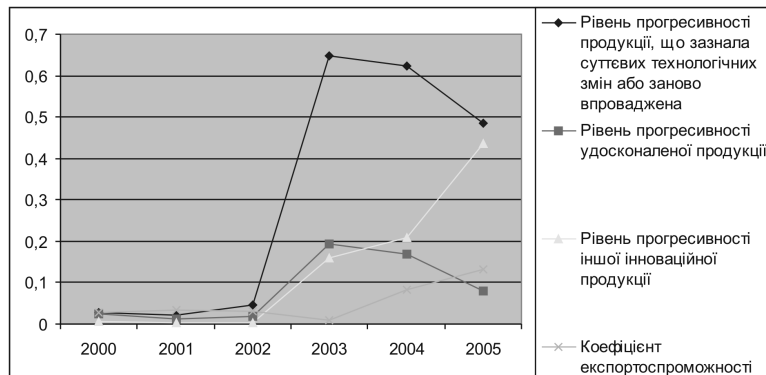
Динаміка кількості діючих ліцензій придбаних за кордоном та середньооблікової чисельності працівників НДПК підрозділів підприємств з виробництва молокопродукції та морозива в 2000-2005 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Загальна кількість діючих, закуплених за кордоном ліцензій (на кінець звітного періоду), одиниць	0	0	0	0	1	1
Загальні витрати на придбання за кордоном ліцензій та освоєння виробництва продукції за ними, з урахуванням витрат минулих років(за винятком поточних витрат на виробництво), тис грн	0	0	0	0	1847	1846,7
Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу основної діяльності, осіб	62217	66593	68986	66619	73006	81240
Середньооблікова чисельність працівників науково-дослідних, проектно-конструкторських підрозділів підприємства, осіб	153	203	92	33	41	12

Джерело: Держкомстат України, Держхарчпром

Рис. 1. Коефіцієнт інноваційної озброєності працівників НДКП⁹

Рис. 2. Динаміка показників рівня прогресивності інноваційної продукції та коефіцієнта експортоспроможності¹⁰

⁹ Петруха С., Колотуша М. Методологія комплексного аналізу інноваційної активності вітчизняної харчової індустрії // Економіст. — 2007. — № 4. — С. 52.

¹⁰ Там само.

Таблиця 10.
Результати інноваційної діяльності підприємств України з виробництва молокопродукції та морозива¹¹

	2003				2004				2005			
	заг. кількість іннов. активів підприєм.	з них.			заг. кількість іннов. активів підприєм.	з них.			заг. кількість іннов. активів підприєм.	з них.		
		кількість підприємств, що відповідає "так"	частка їх	кількість підприємств, що відповідає "так"		кількість підприємств, що відповідає "так"	кількість підприємств, що відповідає "так"					
Запитання: "Чи привела інноваційна діяльність, що здійснювалася підприємством протягом останніх років до:												
заміни знятої з виробництва застарілої продукції?"	59	7	11,8	46	10	21,7	24	9				
розширення асортименту продукції?"	59	15	25,4	46	44	95,7	24	21				
збереження і розширення традиційних ринків збуту?"	59	13	22,1	46	40	87	24	23				
створення нових ринків збуту в Україні?"	59	10	16,9	46	25	54,3	24	22				
створення нових ринків збуту за межами України?"	59	9	15,3	46	11	23,9	24	7				
забезпечення відповідності сучасним правилам і стандартам?"	59	7	11,8	46	26	56,5	24	21				
підвищення гнучкості виробництва?"	59	8	13,6	46	26	56,5	24	18				
зростання виробничих потужностей?"	59	11	18,6	46	30	65,2	24	21				
скорочення витрат на заробітну плату?"	59	2	3,4	46	6	13	24	5				
скорочення матеріальних витрат?"	59	3	5,1	46	9	19,6	24	8				
скорочення енергетичних витрат?"	59	3	5,1	46	10	21,7	24	10				
зниження забруднення навколишнього середовища?"	59	5	8,5	46	15	32,6	24	13				
поліпшення умов праці?"	59	6	10,2	46	21	45,7	24	18				

¹¹ Петруха С., Колотуша М. Методологія комплексного аналізу інноваційної активності вітчизняної харчової індустрії // Економіст. — 2007. — № 4. — С. 52.

**Основні фактори, що стримували інноваційну діяльність підприємств
з виробництва молокопродукції та морозива¹²**

№	Запитання: "Які фактори перешкоджали здійсненню інновацій на підприємстві протягом останніх трьох років?"	2004			2005		
		заг. кількість підприємств галузі	з них		заг. кількість підприємств галузі	з них	
			та кількість підприємств, що відповіла "так"	та кількість підприємств, що відповіла "ні"		та кількість підприємств, що відповіла "так"	та кількість підприємств, що відповіла "ні"
1	Недостатня фінансова підтримка держави, у т.ч.	433	222	211	396	216	180
2	Нестача власних коштів	433	361	72	396	320	76
3	Відсутність фінансових коштів у замовника	433	307	326	396	96	300
4	Низький платоспроможний попит на нову продукцію	433	121	312	396	104	292
5	Великі витрати на нововведення	433	263	170	396	239	157
6	Високий економічний ризик	433	176	257	396	160	236
7	Тривалий термін окупності нововведень	433	148	285	396	151	245
8	Відсутність попиту на продукцію	433	66	367	396	42	354
9	Нестача кваліфікованого персоналу	433	81	352	396	68	328
10	Нестача інформації про нові технології	433	84	349	396	61	535
11	Нестача інформації про ринки збуту	433	89	344	396	72	324
12	Несприятливість підприємства до нововведень	433	54	379	396	63	333
13	Відсутність можливостей для кооперації з іншими підприємствами і науковими організаціями	433	75	358	396	67	329
14	Недосконалість чинного законодавства	433	167	266	396	153	243

¹² Дмитровська Г. П. Удосконалені традиційні і сучасні технології молочних продуктів // Молокопереробка. — 2006. — № 3. — С. 35.

Серед факторів, що стримували інноваційну діяльність підприємств з виробництва молокопродукції та морозива протягом 2004-2005 рр. відзначено нестачу власних коштів, занадто великі витрати на нововведення і недостатню фінансову підтримку держави (табл. 11). Проте відсутність фінансових коштів у замовника, низький платоспроможний попит на нову продукцію, високий економічний ризик, тривалий термін окупності нововведень, відсутність попиту на продукцію, нестача кваліфікованого персоналу, інформації про нові технології, ринки збуту, недосконалість законодавства — це перепона в здійсненні інноваційної діяльності для невеликого відсотка досліджуваних молокопереробних підприємств. Майже 84 % із загальної кількості підприємств даного виду діяльності успішно кооперуються з іншими підприємствами і науковими організаціями у впровадженні технічних інновацій.

Нині на законодавчому рівні визначається зміст понять “традиційна технологія” (синонім — усталена) і “сучасна технологія” (синонім — новітня) Від цього залежить розроблення та впровадження нових і удосконалення традиційних технологій виробництва молокопродукції, адже новими продукцію і технологію правомірно називати тоді, коли вони створені на рівні наукового відкриття.

Забезпечення перспективного розвитку виробництва такої продукції вимагає використання сучасних можливостей технічного переоснащення і наявності якісної молочної і немолочної сировини, збагачувальних добавок та технологічних інгредієнтів, що забезпечують очікувані органолептичні, біологічні, фізико-хімічні та функціональні властивості, а також рентабельність готової продукції¹³.

Таким чином, виробництво молочної продукції — це той вид економічної діяльності, на який протягом останніх років припадала найбільша кількість підприємств, що створювали і впроваджували нові або вдосконалені види інноваційної продукції.

У загальній сумі витрат за типами інновацій переважали витрати на процесові інновації, що мають тенденцію до зростання.

Досягнення інноваційних конкурентних переваг вітчизняними молокопереробними підприємствами України, залежать від державної підтримки, та науково-технічної та інноваційної політики, впровадження сучасних традиційних технологій виробництва та управління підприємством, співпраці з науково-дослідними вітчизняними та іноземними центрами.

Суттєво на модернізації молокопереробної галузі може позначитися створення ринку сучасного технологічного устаткування на основі лізингу та звільнення від сплати ПДВ вартості імпортного технологічного обладнання та запасних частин до нього, що не виробляються в країні.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою міжнародної економіки
Київського національного торговельно-економічного університету
(протокол № 1 від 29 липня 2007 року)*

¹³ Там само.